

САМОТНІСТЬ І СВОБОДА У ПРОЗІ КОБО АБЕ

У статті досліджуються провідні мотиви у творчості японського письменника Кобо Абе. Автором наголошується на важливості тем свободи і самотності як взаємопов'язаних мотивів у романах митця. Утверджується думка, що на ці мотиви найбільше впливає урбаністичний спосіб життя персонажів.

Ключові слова: свобода, самотність, мотив, місто.

Творчість Кобо Абе парадоксально неяпонська за формою і водночас винятково японська за духом. Критик Мицуюсі Нумано доволі точно зазначав, що «його літературна логіка не стільки національна, скільки універсальна» [6, 243]. Кобо Абе визнавав, що на нього найсильніше вплинула російська класика, зокрема, Ф. Достоевський і М. Гоголь [7, 10]. Від першого японський митець запозичує публіцистичність сюжету, коли за основу береться якась реальна й актуальна подія (наприклад, численні факти епідемії, зникнення людей), і наснажує його філософськими узагальненнями, а від другого – гротеск і виразно суб'єктивний і сатиричний погляд на суспільство. Дослідники зауважують також вплив на нього Ф. Кафки і представників латиноамериканського «магічного реалізму» (хоча останнє – швидше збіг завдяки спільним літературним попередникам, адже, як відомо, Г. Гарсія Маркес саме Ф. Кафку вважав визначальним для себе митцем).

Сам Кобо Абе зазначав, що творчим першопоштовхом для нього послужили тексти Е. А. По, які він прочитав у п'ятнадцятирічному віці і переповідав своїм однокласникам. Коли історії закінчувались, він розпочинав вигадувати їх сам [8, 452].

Серед причин несхожості Кобо Абе на інших японських авторів, а точніше – підкресленої європейськості його художнього світогляду, – називають безліч факторів. Проте, напевно, провідною причиною є те, що

дитячі роки він провів у Маньчжурії, де сформувався, за його спогадами, як «свій серед чужих і чужий серед своїх». В одному з інтерв'ю Кобо Абе схарактеризував містечко свого дитинства як «доволі моторошне місце, де на вулицях було беззаконня, інколи дітей продавали як рабів, і це був лабіринт серед брудних будівель із чорної цегли» [8, 443]. Усе це і створило майбутнього письменника, тому не дивно, що згодом його постійно цікавила тема сторонніх, чужих і зайвих (символічного Іншого) у соціумі. Так, зокрема, головний персонаж його роману «Чуже обличчя» (1964) після жахливої травми, що вкрила його обличчя потворними келоїдними рубцями і практично виштовхнула за межі суспільства, навмисно йде до корейського ресторанчику, щоб спробувати поділити участь упосліджених у Японії корейців. У такий спосіб, чужинець для себе намагається порозумітися з чужинцями для інших, проте швидко розуміє штучність цієї спроби, що тільки загострює відчуття його чужості й самотності.

Один із провідних літературних критиків Японії доби модернізму Кобаяші Хідео в 1933 р. проголосив, що «фундаментальною особливістю сучасної японської культури є поширений дух безпритульності і втрати» [9, 311]. Цікаво, що 1973 р. Кобо Абе, визнаючи, що самотність є універсальним поняттям, відзначив, що в Японії це поки «нова тема» [8, 452], адже вона передусім пов'язана з міським способом життя.

Самотність є провідним мотивом більшості романів Кобо Абе. Проте це не просто екзистенційна самотність індивіда у світі, це самотність у натовпі як провідна психологічна проблема ХХ століття, часу мегаполісів.

Психолог П. Кьольбель виділяє чотири типи самотності: 1) позитивний внутрішній тип («горда самотність»), що переживається як необхідний засіб розкриття нових форм свободи чи нових форм спілкування з людьми; 2) негативний внутрішній тип, що переживається як відчуження від свого «Я» і від інших людей; 3) позитивний зовнішній тип, наявний у ситуації фізичного усамітнення, коли ведуться пошуки нового позитивного досвіду; 4) негативний зовнішній тип – у випадку, коли зовнішні обставини

призводять до вельми негативного відчуття самотності [5, 302].

Указана класифікація досить підходить для тлумачення сюжетних ліній романів Кобо Абе. Більшість його персонажів спочатку описуються як позитивні самітники (наприклад, Нікі Дзюмпей із «Жінки в пісках» (1962), для якого самотність – це пошуки нових вражень і досвіду), а врешті стають негативними (Нікі, зокрема, втрачає жінку й саму потребу тікати). У романі «Людина-коробка» самотні всі персонажі, однак саме в цьому тексті стає зрозумілим, що позитивний вид самотності – лише ілюзія, в яку людині приємно вірити.

В одному зі своїх найвідоміших творів «Жінка в пісках» письменник зображує ентомолога-невдачу, що, полюючи на комах, сам опиняється в нібито комашиній пастці – потрапляючи в селище, де люди в ямах безнадійно борються з навалою піску. Головний персонаж, Нікі Дзюмпей, перебуваючи у скрутному становищі, поступово переосмислює своє буття, і, насамперед, власну свободу й самотність. Незважаючи на те, що вдома його чекає дружина, а в піщаній пастці він живе в хатинці з іншою жінкою, Дзюмпей, відчуває себе самотнім, оскільки з дружиною давно втратив нормальні стосунки, а в теперішньому становищі неспроможний встановити гармонійні відносини з жінкою. Його стан дозволяє зрозуміти гравюра на міді «Пекло самотності»; Нікі принагідно згадує про неї: «На ній було зображено чоловіка з переляканими очима, що летів у просторі, але не в порожньому, а заповненому напівпрозорими тінями мертвих, які, відштовхуючи один одного, намагалися з ним заговорити» [1, 159]. Так, самотність стає не трагічним збігом обставин, а свідомим відштовхуванням інших. Нікі зрештою формулює власну концепцію самотності – це «невтолима спрага ілюзій» [1, 159]. Поки людина продовжує жити в ілюзорному світі постійних бажань, вона не може побачити реальності свого буття, а тому тікає у вигаданий світ, стаючи самотньою серед інших.

Яма немов не хоче відпускати його. Насправді, спроба втечі з неї – наче спроба піщинок у піщовому годиннику сипатись не вниз, а вгору, адже Нікі і

є такою піщинкою, що прагне змінити сталий перебіг подій. Однак саме цією дією й утверджується стан абсурду. Як відомо, пісковий годинник вимірює час за допомогою того, що пісок пересипається з однієї посудини в іншу. У своєму романі Кобо Абе міняє місцями складові частини цього пристрою: замість двох посудин є простір ями й, умовно кажучи, «втечі з ями», довкола яких превалюють піщані маси. Тим самим, пісковий годинник у творі не вимірює час, а знищує його, а час стає абсурдною категорією беззмістовного життя.

Самотність його персонажів безпосередньо пов'язана зі свободою, оскільки, сприймаючи стан усамітнення позитивно (якщо взяти до уваги класифікацію П. Кьольбеля), можна побачити велику кількість можливостей у вільній позиції. Хоча сам письменник доволі критично ставиться до можливості повноцінної свободи за умов життя в суспільстві.

Кобо Абе так описує в «Жінці в пісках» повоєнну Японію: «...років десять тому, коли все лежало в руїнах, кожен хотів мати право нікуди не ходити. Такою їм здавалася свобода» [1, 80]. Отже, він достатньо чітко окреслює те катастрофічне відчуження в суспільстві, коли навіть поняття свободи починає розумітись як пасивний акт. Звичайно, у східному світомисленні є своєрідна пасивність, однак Кобо Абе зумисно описує позарелігійну проблематику, щоб показати, наскільки згубна соціальна пасивність. Знаково, що в романі «Чуже обличчя» він ще гостріше відгукується щодо такого існування людей, яке мало чим вирізняється від тваринного: «Витрачання свободи в чистому вигляді насправді – це і є статевий потяг» [2, 313].

Протилежність свободі – обмеженість, ув'язнення, проте в художньому світі Кобо Абе самообмеження стає виявом вільної людини. Так, наприклад, це висвітлено в романі «Людина-коробка» (1973). У творі людина добровільно надягає на себе коробку з гофрованого картону, відчуваючи при цьому себе героєм: зробити коробку – не проблема, а ось «надягнути – для цього потрібна неабияка мужність» [3, 437]. Свобода якраз полягає в певній

анонімності і праві власного вибору, адже, як переконаний головний персонаж роману, «коробка не глухий кут, а широко відкриті двері в інший світ» [3, 447].

Культуролог П. Вайль стверджує, що «герої книг Абе – з категорії загублених безвісти» [4, 227]. Це одвічні втікачі від норми, причому вони усвідомлюють, що найкращий спосіб загубитися – це розчинитись у натовпі, що й відбувається, зокрема, у «Людині-коробці».

Романи Кобо Абе – це твори про місто, навіть «Жінка в пісках», оскільки персонажі багатьма нитками зв'язані з мегаполісом і цивілізацією в цілому, і це є однією з причин їх життєвих складнощів. Вони не можуть позбутися обмежень, накладених на них життям у соціумі. Тому їх самотність і свобода є доволі умовними, швидше не об'єктивним станом, а суб'єктивним самосприйняттям. Мицуйосі Нумано справедливо зазначав, що проза Кобо Абе поєднує «національну специфіку, інтернаціональність, особистісне начало й універсальність» [6, 243]. Такий парадоксальний синтез є рисою митця саме ХХ століття, коли процеси глобалізації й мультикультуралізму спричинили до появи такого авторського стилю, що висвітлює в одинично-національному універсально-світове.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абе К. Жінка в пісках / Кобо Абе // Абе Кобо. Жінка в пісках : романи / пер. з яп. І. Дзюб. — К. : Дніпро, 1988. — С. 23—178.
2. Абе К. Чуже обличчя / Кобо Абе // Абе Кобо. Жінка в пісках : романи / пер. з яп. І. Дзюб. — К. : Дніпро, 1988. — С. 179—376.
3. Абэ К. Человек-ящик / Кобо Абэ // Абэ Кобо. Избранное / пер. с яп. В. Гривнина. — М. : Правда, 1988. — С. 431—558.
4. Вайль П. Всё – в саду: Токио – Кобо Абэ, Киото – Мисима / П. Вайль // Иностранная литература. — 1998. — № 4. — С. 225—237.

5. Джонг-Гирвельд Дж. Типы одиночества / Дж. Джонг-Гирвельд, Дж. Раадшелдерс // Лабиринты одиночества / пер. с англ., сост. и предисл. Н. Е. Покровского. — М. : Прогресс, 1989. — С. 301—319.
6. Нумано М. Граница японской литературы и её сдвиг в мировом контексте / М. Нумано // Иностранная литература. — 2002. — № 8. — С. 242—248.
7. Федоренко М. Грані реальності й вигадки / М. Федоренко // Абе Кобо Жінка в пісках : романи / К. Абе ; пер. з яп. І. Дзюб. — К. : Дніпро, 1988. — С. 5—22.
8. Hardin S. N. An Interview with Abe Kobo / S. N. Hardin // Contemporary Literature. — 1974. — Vol. 15. — № 4 (Autumn). — P. 439—456.
9. Hock Soon Ng A. Confronting The Modern : Kobo Abe's «The Box Man» and Yumiko Kurahashi's «The Witch Mask» / A. Hock Soon Ng // Criticism. — 2009. — Vol. 51. — № 2 (Spring). — P. 311—331.

НЕСТЕЛЕЕВ М. А.

ОДИНОЧЕСТВО И СВОБОДА В ПРОЗЕ КОБО АБЭ

В статье исследуются главные мотивы в творчестве японского писателя Кобо Абэ. Автор подчёркивает важность тем свободы и одиночества как взаимосвязанных мотивов в романах писателя. Утверждается мысль о том, что на эти мотивы более всего влияет урбанистический способ жизни его персонажей.

Ключевые слова: свобода, одиночество, мотив, город.

NESTELEEV M.

SOLITUDE AND FREEDOM IN KOBO ABE'S PROSE

The main motifs in works of Japanese writer Kobo Abe are explored in the article. The author stresses on the importance of the topics of freedom and

loneliness as interrelated motifs in the writer's novels. It is approved the idea that these motifs are most affected by urban way of his characters' life.

Key words: freedom, loneliness, motive, city.

Стаття надійшла до редколегії 19.06.2013 р.